

Емілія ШВЕД,
orcid.org/0000-0002-9477-7579
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романських мов та зарубіжної літератури
Ужгородського національного університету
(Ужгород, Україна) *emilija.shwed@uzhnu.edu.ua*

ЗВУКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОМОВ ТВОРУ Т. ЛІВІЯ «ІСТОРІЯ»

За останні роки все більше зростає зацікавлення дослідників як проблемами риторики, так і лінгвостилістики, що найтісніше переплетена з поетикою, стилістикою, логікою. Сучасна лінгвостилістика бере свій початок з класичної риторики. Важливим матеріалом у цьому плані служить фундаментальна праця відомого римського історіографа Тіта Лівія «*Ab urbe condita*» чи скорочено в українському варіанті «Історія». Автор вводить у текст твору промови історичних осіб, які є класичними зразками ораторського мистецтва. Саме ці промови є дуже цінним матеріалом для пізнання та дослідження лінгвостилістичних та риторичних прийомів і засобів античної риторики. Стаття присвячена вивченню лінгвостилістичних функцій мовних засобів фоніки промов першої декади твору. Дослідження засвідчує, що функції мовних засобів фоніки є дуже вагомими: періодичну роль відіграє вживання різних типів звукових повторів. Алітерації, як правило, передають негативні афекти, – обурення, гнів, схвилюваність. Деяко рідше з метою акцентації думки автор застосовує асонанс. У фоностилістичному узусі автора превалюють звукові повтори, яким властива постійна локалізація: звукові анафори та епіфори. Характерною рисою стилю автора є вживання стилістичної фігури, що базується на введенні подібних закінчень слів у членах періоду – гомоетелевону, що сприяє евфонічності промов. Як засвідчує спостереження, засоби фоніки не лише ілюструють слухові враження, але й служать ефектним фактором передачі динаміки подій; автор за їх допомогою створює серію звукообразів, що служать засобом аргументації. Дотримання Лівієм чіткої міжслівної фонетики, гармонійне поєднання слів надає мові промов евфонії, урочистості та патетики. Аналіз засвідчив, що чітка ритмомелодика промов впливає на читача не менше, ніж інші засоби експресії, – інтонація служить своєрідним підсилювачем їх фоніки та тісно переплетена з агогікою промов. Синтаксичні фігури паралелізму, анафори, гомоетелевону підкреслюються у промовах стилістичною фігурою ізоколону, в основі якого рівність частин періоду. Серед синтаксичних засобів створення ритму – різні типи речень, хіастичні побудови та речення, що містять епентези. Клаузули промов, виступаючи фонетичними засобами експресії, є важливим фактором естетизації мови. Усі перелічені засоби сприяють переконливості та аргументаційній насназі промов, їх дослідження дає можливість краще зрозуміти переконання автора, основну ідею твору та пізнати його ідіостиль.

Ключові слова: риторика, лінгвостилістика, давній Рим, Тіт Лівій, «Історія» (промови твору), стилістичні засоби фоніки промов.

Emilija SHWED,
orcid.org/0000-0002-9477-7579
Candidate of Philology,
Associate Professor at the Romance Languages and Foreign Literature Department
Uzhhorod National University
(Uzhhorod, Ukraine) *emilija.shwed@uzhnu.edu.ua*

THE SOUND ORGANIZATION OF SPEECHES IN LIVY'S HISTORY

In recent years, there has been a growing scholarly interest in both rhetoric and linguostylistics, which is closely intertwined with poetics, stylistics, and logic. Modern linguostylistics originates from classical rhetoric. An important source in this regard is the fundamental work of the renowned Roman historiographer Titus Livy, *Ab urbe condita* (known in Ukrainian translation as *History*). The author incorporates speeches of historical figures into the text, which serve as classical examples of oratory. These speeches constitute valuable material for the study of linguostylistic and rhetorical devices and techniques of ancient rhetoric.

The article focuses on the linguostylistic functions of phonetic devices in the speeches of the first decade of the work. The research demonstrates that phonetic means perform highly significant functions, with various types of sound repetition playing a primary role. Alliteration typically conveys negative emotions such as indignation, anger, and agitation. Assonance is employed less frequently, mainly to emphasize particular ideas. In the author's phonostylistic usage, sound repetitions with consistent localization—namely, sound anaphora and epiphora—prevail. A characteristic feature of the author's style is the use of the stylistic figure based on similar word endings within the components of a period, namely homoeoteleuton, which enhances the euphony of the speeches.

Observations indicate that phonetic devices not only illustrate auditory impressions but also function as an effective means of conveying the dynamics of events; through them, the author creates a series of sound images that serve argumentative purposes. Livy's adherence to clear interword phonetics and the harmonious combination of words lend the speeches euphony, solemnity, and pathos. The analysis shows that the distinct rhythmic and melodic organization of the speeches influences the reader no less than other expressive means; intonation acts as a specific intensifier of their phonetic structure and is closely intertwined with the agogics of the speeches. Syntactic figures such as parallelism, anaphora, and homoeoteleuton are reinforced by the stylistic figure of isocolon, based on the equality of the parts of a period. Among the syntactic means of rhythm formation are various sentence types, chiasmic constructions, and sentences containing epenthesis. The clausulae of the speeches, functioning as phonetic means of expression, constitute an important factor in the aestheticization of language. All the aforementioned devices contribute to the persuasiveness and argumentative force of the speeches; their study allows for a deeper understanding of the author's convictions, the central idea of the work, and the distinctive features of his idiosyncrasy.

Key words: Rhetoric, linguostylistics, Ancient Rome, Titus Livy, „History” (the speeches of the work), stylistic phonetic devices of the speeches.

Постановка проблеми. Відомий римський історіограф Тіт Лівій жив у епоху принципату Октавіана Августа, коли затихли війни та наступив мир. Август сприяв розвитку мистецтва, поезії, літератури, та це була лише зовнішня сторона його політики. Насправді ж, встановлення принципату призвело до ліквідації демократії та занепаду політичного красномовства. Т. Лівій був ритором за покликанням. Розуміючи, що сучасну йому історію описувати ризиковано, він зосереджує весь свій талант на описі минулих подій. Слід зазначити, що тогочасна історіографія відзначалась ораторською майстерністю, майстерно укладеними промовами. Фундаментальна праця Тіта Лівія «Історія» охоплює 745 років та складається із 142 книг. Автор працював над твором більше 40 років. Лівій вводить у твір велику кількість промов, які можна вважати перлинами античного ораторського мистецтва, – саме у них найповніше виявився ораторський талант автора. Промови мають значну історичну та риторичну цінність. Укладаючи промови, автор дотримується канонів усіх надбань грецької та римської риторичної науки.

Аналіз досліджень. Мовою Тіта Лівія захоплювались ще античні дослідники, такі як Тацит, Квінтіліан, Сенека. Лінгвостилістичні особливості промов твору вивчались протягом століть. Дослідженню цих проблем присвячені праці таких вчених: В. Алі, Г. Бернгарді, Й. Брунса, Е. Бурка, Г. Кантора, В. Еккерта, В. Кроля, М. Шанца, Р. Фолькмана, В. Вакернагеля (Алі, 1936; Бернгарді, 1850; Брунс, 1897; Бурк, 1967; Кантор, 1918; Еккерт, 1911; Кроль, 1940; Шанц, 1914, Фолькман, 1885; Вакернагель, 1888). Знайомлячись з їх працями, звертаємо увагу на те, що більшість з них займались дослідженням лінгвостилістики усіх промов твору, за винятком промов першої декади. Пояснити це можна, очевидно, тим, що вони вважали історичні дані першої декади не зовсім достовірним матеріалом. Тільки окремі, поодинокі дані про стилістику промов першої декади

знаходимо у німецького дослідника Л. Кюнаста (Кюнаст, 1871), окремі помітки стосовно лінгвостилістики промов наводить Е. Бурк (Бурк, 1967). Характеризуючи образи історичних персоналій, певні зауваги щодо стилю промов першої декади знаходимо у Й. Брунса (Брунс, 1897). Проблема експресивно-емоційних засобів промов отримала часткове висвітлення у працях Е. Швед, О. Дацьо, О. Яцків (Швед, Дацьо, Яцків, 2024; Швед, Дацьо, Яцків, 2025). Внесок Т. Лівія у риторичну науку, специфіка промов першої декади системно ще не досліджувалися.

Мета статті, завдання. Виходячи з цих міркувань, ми поставили за мету дослідити окремі аспекти мови та стилю промов першої декади, зокрема, специфіку стилістичної ролі засобів фоніки промов, як фактора пізнання ідеї твору та ідіостилію автора. Актуальність дослідження полягає у тому, що у науковій літературі відсутнє комплексне наукове дослідження цієї проблеми.

Мета статті полягає у системному дослідженні типів звукових повторів, звукообразів, засобів ефонізації мови, експресивних засобів, що сприяють ритмічності промов та вихід на ключові поняття, що служать розкриттю задуму автора. Матеріалом дослідження стали промови історичних персоналій першої декади твору Т. Лівія «Ab urbe condita», що у сумі складають 914 Вайсенборнівських рядків (Вайсенборн, 1876, Вайсенборн, 1910).

Методи та методика дослідження. У праці застосовувався в першу чергу описовий метод. Там, де це доцільно, вживався статистичний метод. Для дослідження еволюції стилю застосовувався зіставний метод. Виділення різних типів мови із художнього тексту здійснювалося за допомогою методу контекстуального аналізу.

Виклад основного матеріалу. Проблемам дослідження риторики та лінгвостилістики присвячені наукові праці таких сучасних вітчизняних лінгвістів як П. Гриценко, В. Гуменик, С. Єрмоленко, Т. Коць, З. Бакум, П. Дудик,

В. Домбровський, О. Пономарів (Гриценко, 2007; Гуменяк, 2020; Єрмоленко, 2005; Коць, 2010; Бакум, 2012; Дудик, 2005; Домбровський, 2008; Пономарів, 2000). Саме вони стали теоретичною базою нашого дослідження. Даних про стилістичну роль засобів фоніки у Тита Лівія у наукових працях дуже мало, зокрема, у німецького дослідника В. Вайсенборна є лише поодинокі короткі примітки про евфонічність мови автора «Історії» (Вайсенборн, 1876: 143). А лінгвіст В. Еккерт звертає увагу на алітерації (Еккерт, 1911: 72–84).

Проведене дослідження засвідчує, що першочергову роль серед засобів фоностилістики відіграє вживання різних типів звукових повторів. Т. Лівій неодноразово застосовує із зображально-виражальною метою повтор приголосних фонем, тобто алітерацію, що робить вислів яскравішим та впливовішим. Алітерації введені у промовах, підсилюють звучання тексту, створюють образність та настрій, підкреслюють емоції, акцентують важливі слова чи ідеї. До прикладу, майстерне застосування алітерації /s/:

1. *Si vos urbis, Quirites, si vestri nulla cura tangit, at vos veremini deos vestros ab hostibus captos* /III, 17, 3/, – Якщо ви квірити, зовсім не турбуєтесь ні про місто, ні про себе, то побійтеся ваших богів, захоплених ворогами.

Ефективним експресивним засобом виступають у промовах консонантні фонемосполучки: *Quod adeo atroces in has rogationes nostras coorti sunt* /IV, 3, 3/, – З такою жорстокістю вони повстали проти цих наших пропозицій. Як бачимо, немилославні звукосполучки /tr/, /tr/, /rt/, що утруднюють артикуляцію слів, добре передають гнів Гая Кануля.

Класичним зразком фонетично-підкресленої побудови може слугувати наступна синтаксична конструкція: *De vestra plebe, quam partem velut abruptam a cetero populo vestram partiam peculiaremque rem publicam fecistis* /III, 19, 9/, – Про плебеїв ви судите, як про прошарок відірваний від іншої частини суспільства, вважаючи себе особливими. Тут негідні дії народних трибунів підкреслюються умілим чергуванням алітерованих фонемосполучень: /tr/, /rt/ та алітерацією /r/. Всі ці засоби фоніки покликані проілюструвати проїнятість мовця гнівом. Характеризуючи фонетичні способи вираження афектів у промовах, слід зазначити, що автор «Історії» вміло передає їх найтонші нюанси: зневагу, байдужість, гнів, ласку, іронію, захоплення і т. п. Виходячи з наших спостережень, приходимо до висновку, що Лівій частіше використовує такі алітерування для передачі негативних афектів: алітерування /s/, /t/ підкреслює обурення, схвильованість, тривогу,

алітерація важких для вимови фонемосполучень типу /tr/, /rt/, /str/ ілюструє гнів мовця, а алітеровані /m/ чи /n/ у плавних, не надто патетичних періодах, сприяють створенню ефекту спокою, ілюструють впевненість мовця.

Відносно рідше зустрічаємо у промовах використання у художньо-зображальній ролі повтору голосних фонем, –асонансу – художнього прийому, що базується на повторі однакових голосних звуків у близько розташованих рядках тексту. Це надає тексту певного колориту. За нашими спостереженнями, Лівій використовує його у ораторських промовах, щоб підкреслити емоційний стан мовця, створити мелодійність і ритм мовлення. Основна роль асонансу промов – бути засобом евфонічного оформлення мови. Квантитативно виділяються асонанси на /o/ та /e/:

... *mori consulem tertium oportuit* /III, 67, 3/, – мені слід було померти, коли я був третій раз консулом.

Така повторювана акцентація одного і того ж голосного сприяє підкресленню думки, привертає увагу читачів.

У фоностилістичному узусі Лівія і звукові повтори, яким притаманна усталена локалізація: звукові анафори та епіфори. Ініціальний повтор фонем чи анафор у промовах підсилює емоційність і ритм мовлення, виділяючи головну думку. Автор «Історії» доволі часто застосовує двофонемний ініціальний повтор. Він може бути або суміжний, – коли два слова, що містять спільні фонемні розміщені поряд, – як от: ... *quod imperii pignus custodia eius templi tenetur* /V, 52, 7/, – що зберігається у її святилищі, як запорука влади; або ж відокремлений, – коли два слова, що містять повтор, не йдуть одне за одним: *Adversa deinde res admonuerunt, religionum* /V, 51, 9/, – Нещастя змусило згодом нас згадати про релігію. Ось класичний зразок застосування Лівієм для підсилення експресивної ролі вислову ініціального повтору п'яти фонем:

Hic Capitolium est, ubi quondam capite humano invento responsum est, eo loco caput rerum summamque imperii foro /V, 54, 7/, – Тут знаходиться Капітолій, де колись знайшли людську голову і знак цей був пояснений так, що це місце буде головним у всьому світі.

Однією з найхарактерніших рис стилю автора є часте застосування стилістичної фігури, що базується на вживанні подібних закінчень слів у членах періоду – гомоетелевтону, порівняймо:

1. *Quippe totiens fusi fugatique, castris exuti, agro multati* /III, 67, 5/, – Бо ви стільки раз були вигнані та розпорошені, позбавлені табору та землі.

Засоби фоніки промов ілюструють не лише слухові враження, вони є ефективним чинником передачі динамізму дії, як у цьому випадку: *Ante portas est bellum, si inde non pellitur, iam intra moenia erit, et arcem et Capitolium scandet, et in domos vestros vos persequetur* /III, 68, 7/, – Війна вже біля воріт, якщо не дасте тепер відсіч, вона перекинеться через стіни, поглине Капітолій, застане вас у власному домі. Цим реченням консул Тіт Квінкцій Капітолійський повідомляє плебеїв про швидкий прихід війни та закликає взятися до зброї. Динаміка, швидке наближення війни передається не тільки за допомогою полісиндетону і дієслів, семантика яких означає рух, але й за допомогою фонем. Вже у самому слові *scandet* приголосні наче набігають одна на одну, – /scndt/. Цей ефект динамізму підсилює скупчення приголосних у наступних словах *vestros* та *persequetur* (/strs/, /sqtr/). Доповнення цих засобів експресії алітерацією /s/ спрямоване на те, щоб в уяві читача якомога яскравіше постав кінетичний образ війни. Завдяки створеному звукообразу, слухачі проймаються хвилюванням, розуміють як швидко може наступити війна. Як бачимо, фонетична сторона мови теж здатна давати нам інформацію в образах.

Основна думка промови диктатора А.К. Косса – звинувачення Марка Манлія Капітолійського у тому, що він неправдиво свідчить, ніби гальські скарби приховали патриції: у попередніх реченнях кілька раз повторюється слово «*tensaurus*». За допомогою алітерації /t/ Лівієм створюється звукообраз цього слова: *Cui ego rei tantum abest ut impedimento sim, ut contra te, M. Manli, adhortes, liberes de faenore plebem Romanam, et istos incubantes publicis thensauris ex praeda clandestina evolvas* /VI, 15, 5/, – Я не тільки не буду перешкоджати тобі в цьому, але навпаки, Манлій, прошу тебе: звільни римських плебеїв від заборгованості і викрий тих, хто сховав суспільні скарби.

Звукова анафора двох фонем /vi/, вжита у реченні М.М. Капітолійським, її повтор покликаний закріпити у свідомості читача образ захисника; мовець хоче переконати плебеїв, що саме він є їхній «*vindex*»: *Ipse vindex vester, ubi visum inimicis est, nullus repente fui, et vidistis in vincula duci universi eum, qui a singulis vobis vincula depuleram* /VI, 18, 8/, – Сам я, ваш захисник, як тільки ворогам захотілося, став раптом нічим, і всі ви бачили, як вели в оковах мене, який багатьох з вас звільнив від оков. Як спостерігаємо, процес народження таких звукообразів найтісніше пов'язаний з глибокими психологічними явищами, створені звукообрази засвідчують захоплення Лівія зображуванним, що спричинило до певної міри підсвідомий відбір слів з однаковими фонемами, чи фонемосполуками. Як свідчать приклади, звукообрази є ефективним виражально-зображальним засобом у системі звукової організації мови промов.

Кожне слово промови, навіть якщо воно не звучить, сприймається читачем на слух, тому фонетична організація мови промов повинна бути ясна і точна. Ще М.Т. Ціцерон наголошував на таких факторах фоніки промов, як милозвучне розташування слів, пропорційна побудова фраз та їх ритмічне завершення. Саме дотримання усіх цих факторів сприяє евфонічності мови, оскільки така милозвучна організація мови відіграє ще й важливу естетичну роль. Усвідомлюючи важливість цих факторів, Тіт Лівій дотримується чіткої міжслівної фонетики, намагаючись уникати стилістично незумовлених повторів звуків, до прикладу: *Juppiter optimus maximus exulum atque servorum saeptus armis nulla humana ope dignus erat?* /III, 19, 10/, – А всеблагий і всемогутній Юпітер, оточений вигнанцями та рабами, не достойний нашої допомоги? У зв'язку з цим дослідник мови Лівія В. Вайсенборн зазначає, що мова Лівія уникає гіатусів та какофонії [Вайсенборн, 1876: 143]. Відносно рідше можна зустріти у промовах два слова поряд, що закінчуються і починаються однією і тією ж фонемою: *is status* /III, 67, 2/ /III, 67, 2/, – таке становище; *dingus summo honore* /IV, 3, 7/, – гідний найвищої пошесті. Прагнучи уникнути зіяння, не порушити ритмомелодики промов, автор «Історії» вкрай рідко розміщує поряд слова, що закінчувалися та починалися б голосним звуком, ось окремі випадки порушення цього правила: *sub titulo aequandarum* /III, 67, 9/, – під назвою зрівняння; *iura opressa* /III, 67, 9/, – ущемлення прав; *atque aestate* /V, 6, 5/, – і літом. Однак, такі випадки поєднання слів не є часті. Автор «Історії», будуючи промови історичних персоналій, добре усвідомлює, що гармонійне поєднання слів є не лише природним засобом переконання, але й ефективним фактором надання мові урочистості та патетики.

Часто важливу стилістичну функцію виконують і короткі фрази, це, зокрема, можемо зауважити про вжитий на початку речення вигук *en* /IX, 34, 1/, – ось. У даному випадку цей засіб фоніки, завдяки своїй фонетичній необтяженості, передає порух руки мовця, виконує дійствичну функцію.

Ефект контрасту досягається чергуванням довгих та коротких фраз. Так, у промові А.К. Красса слова мовця, як правило, довгі підкреслюють поважність, порядність мовця. А відповіді – репліки народних трибунів Ліцінія і Секстія містять уривчасті, короткі фрази, що ілюструють їх зухвалість, небажання зважати на думку інших громадян /VI, 40, 10–11/.

Надаючи промовам милозвучності, Лівій не забуває і про ще одну важливу місію фоніки, – надання промовам ритмічності, адже ритмомелодичні засоби є невід'ємною частиною стилістичних засобів мови. Виразна ритмомелодика промов захоплює читача подібно до ритмо-

мелодики вірша, настроюючи його сприймати їх текст саме у такому ритмі та в такій тональності, яку обрав Лівій та реалізував у своїх словесно-художніх побудовах. Чітка ритмомелодика промов захоплює читача не менше, ніж інші засоби експресії. Оскільки промови розраховані не на усне виголошення, а на читання, важливу роль як засіб творення ритму виконує інтонація, що виступає своєрідним підсилювачем фоніки мови: *Tribunos plebis concupistis; concordiae causa concessimus. decemviros desiderastis, creari passi sumus. decemvirorum vos pertaesum est; coegimus abire magistratu* /III, 67, 7/, – Ви побажали народних трибунів – ми уступили, щоб зберегти мир. Вам захотілось децемвірів – ми допустили їх вибори. Децемвіри вам стали осоружні – ми змусили їх відмовитись від влади. Перечислювальна асиндетонна інтонація цього уривку в сумі з короткими уривчастими фразами та симетричністю побудов сприяє ритмічності, справляє враження швидкої реакції патриціїв на побажання плебеїв. У цьому випадку інтонацією підкреслюється характер дії процесу, її беззатримне виконання. Чи як у цьому зразку, де перечислювальна асиндетонна інтонація передає стан втомленості патриціїв безперервними вимогами плебеїв: *Auxilium tribunicum, provocationem ad populum, scita plebis iniuncta pabribus ... tulimus et ferimus* /III, 67, 9/, – Допомогу трибунів, звернення до народу, рішення плебеїв, нав'язані патриціям ... ми терпіли і терпимо. Як свідчать вищенаведені зразки, інтонація у такого типу періодах здатна не тільки описувати, але й надавати ритмічності вислову.

Періоди промов, що базуються на перечислювальній полісиндетонній інтонації, характерні динамікою, що підкреслює безперервність ритмомелодичної лінії, як от: ... *ubi hic curiam circumsederitis et forum infestum feceritis et carcerem impleveritis principibus* /III, 68, 1/, – ... оточіть курію, і зробіть ворожим форум і наповніть карцер знатними людьми.

Перечислювальна сполучникова інтонація ось цього зразка ілюструє марність дій трибунів: *Vocis verborumque quantum voletis ingerent, et criminum in principes et legum aliarum super alias et contionum* /III, 68, 4/, – Вони нагромадять слів та промов скільки хочете, і злочинів проти перших людей, і законів одні на другі і зборів. Така перечислювальна інтонація, що виступає важливим фактором творення ритмомелодики промов, властива чи не у найбільшій мірі періодам а то і цілим надфразовим єдностям промови М.Ф. Камілла до громадян. Саме ритмічність, яка створюється повтором інтонаційних відтінків перелічення створює особливий мелодичний візерунок промови, що сприяє її естетичному прийняттю, ліризму та ширості. Недаремно відомий німецький дослідник творчості Лівія Е. Бурк називає

композицією промови Камілла «музично-ритмічною» (Бурк, 1967: 134).

Характеризуючи специфіку інтонації промов, не можемо не звернути увагу на їх агогіку. Як відомо, агогіка поєднує інтонаційно-ритмічні засоби, за допомогою яких мовець змінює темп, ритм чи наголос, щоб підсилити емоційність та виразність та служить для підкреслення думки, передачі емоцій, робить мовлення переконливішим. Нижче наведемо зразок характерної для автора «Історії» побудови, що базується на асиндетоні, створюючи ритмомелодичну конструкцію, яка передає схвильованість оратора: *Juppiter optimus maximus, Juno regina et Minerva, alii dii deaeque obsidentur* /III, 17, 3/, – Всеблагий, всемогутній Юпітер, Цариця Юнона і Мінерва інші боги і богині захоплені. Чи, як у іншому випадку, де безсполучниковою інтонацією та асиметрією побудови передано відчай мовця, – *Satis honorum, satis superque vitae erat* /VI, 67, 3/, – Достатньо почестей, достатньо і предостатньо я пожив.

Як засвідчує наше спостереження, одним з найважливіших факторів ритмізації мови промов виступають антитетичні побудови. Для них властива симетрія, паралелізм частин фраз, а ці засоби в свою чергу сприяють ритмічності конструкцій. Періоди, що містять антитези, а їх також дуже багато у промовах, творять завдяки майстерній ритмомелодичній завершено єдине ціле, яке спрямоване на переконання читача. Як вдало зазначає дослідниця А. Коваль: «Ритмічна організація прозового тексту теж стилістично позначена, при цьому слід мати на увазі, що ритм у прозі найчастіше виконує не зображальну, а виражальну роль, посилюючи дію інших елементів тексту» (Коваль 1987: 327).

Завдяки введенню численних антитез, думки автора висловлюються у більш стислій формі, отримують ясність та значну художньо-виражальну силу. Ось координати лише деяких, на наш погляд, найвдаліших антитез: /III, 67, 1/; /IV, 3, 16–17/; /V, 51, 5/; /VI, 41, 1/; /III, 19, 9–10/; /V, 52, 4/; /V, 53, 3/. Як засвідчує аналіз, антитеза є одним з найбільш характерних стилістичних засобів промов першої декади твору. Її вживання сприяє симетрії, паралелізму частин фрази та надає потрібного ритмомелодійного рисунку, що у свою чергу сприяє аргументації.

Стилістичній рівномірності та ритмізації мови сприяє використання автором у парний спосіб різних частин мови: *turbarum ac seditionum* /III, 68, 11/, – заколотів та повстань; *optimus maximus* /III, 17, 3/, – всеблагий, всемогутній і т. п. Плавності періодів теж сприяє введення численних парних сполучників, як от: *aut ... aut* /V, 3, 5/, – або ... або; *seu ... seu* /4, 5, 5/, – чи ... чи; *non solum ... sed etiam* /V, 4, 1/, – не лише ... але й.

Ритмізації мови сприяє застосування фігури гендіадіс, – вираження одного складного поняття

через два простих та часте введення для більшої плавності фрази післяйменника – *que* /III, 45, 6/. Синтаксичні фігури паралелізм, анафора, гомойотелевтон підкреслюються у промовах, як правило, ізоколом, що базується на рівності частин періоду:

1. *Tamen, qualescumque duces habuistis, qualescumque ipsi fuistis, omnia adhuc, quantacumque petistis, obtinuistis* /VI, 18, 12/, – Якими би не були ваші вожді, якими би не були ви самі, до цього часу ви отримували все, що тільки побажали.

2. *Est aliquis, qui se inspici, aestimare fastidiat, qui ceteros sibi uni honores inter dimicantes competitores aequum censeat esse, qui se arbitrio vestro eximat* /VI, 41, 2/, – Є дехто, який нехтує неприязню до себе, який вважає, що серед рівних претендентів усі почесті належать йому, який не зважає на вашу думку. Всі перелічені вище стилістичні фігури у останньому випадку підкреслені парісоном, для якого властива граматична та синтаксична симетрія, ритмічність, що у свою чергу підсилює виразність, логічну чіткість та емоційний вплив мовлення. Про копітку працю Т. Лівія над ритмом промов свідчать приклади власне ізокolonів, тобто фраз, що містять точну складову рівність колонів, до прикладу: *Juppiter optimus maximus, Juno regina et Minerva, alii dii deaeque obsidentur* /III, 17, 3/, – Оточені і Юпітер всеблагий, всемогутній, і цариця Юнона, і Мінерва і інші богині і боги. У цьому періоді спостерігаємо введення власне ізокolonу перших двох колонів (по 9 складів), та третього дещо довшого для стилістичної завершеності. Чи у цьому зразку: *Cur non sancitis, ne vicinus patricio sit plebeius, ne eodem itinere eat, ne eodem convivium ineat, ne in foro eodem consistat?* /IV, 4, 11/, – Вам залишилося тільки постановити, щоб плебей не жив поряд з патрицієм, не ходив однією і тією ж дорогою, не брав участі в спільному бенкеті, не стояв на одному форумі. Як бачимо, це приклад «ідеального» власне ізокolonу, – у складі періоду три колони по десять складів. Ця риторична фігура, підкреслена повтором анафори «*ne*» та гомойотелевтоном присудків, дуже вдало передає іронічність та сарказм оратора. Як відомо, з ритму, оратор неодмінно пізнає смисл слів, тому ритмічна промова має неабияке значення насамперед для того, щоб захоплювати і зворушувати душі слухачів.

Серед синтаксичних засобів творення ритму виділились різні види речень: це – у першу чергу питальні, окличні речення; хіастично побудовані фрази, де у другій частині вислову порядок слів дзеркально змінюється порівняно з першою, що акцентують на головній думці та речення, що містять епентезу.

Ще античні теоретики відзначали особливу роль ритмізованих заключних частин періоду, – клаузул. Зокрема, Цицерон підкреслював у своїх трактатах, призначених ораторському мистецтву,

що клаузули слід ще старанніше будувати, ніж початкові частини, оскільки за ними переважно можна звірити досконалість довершеності фраз. Слух завжди з напруженістю очікує кінцівки, на ній заспокоюється, тому в ній не можливо обійтися без ритму. Як засвідчує аналіз, улюбленими розмірами у клаузулах промов першої декади є:

1) кретик у поєднанні зі спондеєм: *gerere* [non] *potiar* /√√√ – / – √√√/ /IX, 34, 25/;

2) кретик–хорей: *experiri est melius* /–√ – / –√√/ /III, 19, 12/;

3) спондей–кретик: *iubendam censeo* /— / –√ – / /X, 8, 12/.

Клаузули, як і інші засоби фоніки, слугують не лише фонетичним засобом експресії, але й важливим фактором естетизації мови, а значить і засобом аргументації. Інколи у науковій літературі висловлюється думка, що для письмової форми мови фонетико-інтонаційні фактори не релевантні. Усе вищесказане засвідчує, що це зовсім не так: завдяки вмiлому поєднанню усіх засобів фоніки, кожна з досліджуваних промов постає перед читачем у всій повноті її звучання, яке так майстерно зумів передати автор «Історії» Тіт Лівій. Всі досліджені особливості фоніки служачи ефективним засобом аргументації промов, проливають світло на постать автора, даючи можливість збагнути його світогляд та переконання. Пізнання ідіостилю вимальовує в уяві читача справжнього патріота, що вболіває за долю батьківщини, ревно захищає моральні звичаї та традиції предків. мріє про мир та відсутність чвар. Володіючи неабияким талантом оратора, Лівій намагається переконати громадян навернутись до добрих звичаїв їхніх предків, очевидно, саме це ревне бажання спонукало його до вмiлого застосування усіх можливих аргументаційних засобів фоніки.

Висновки. Детально дослідивши специфіку будови функціонування та стилістичну роль мовних засобів фоніки у промовах історичних персоналій твору відомого римського історіографа Тіта Лівія «*Ab urbe condita*», доходимо висновку, що першочергову роль серед стилістичних засобів фоніки відіграє вживання різних типів звукових повторів.

Відносно рідше з метою акцентації думки вживається асонанс. У фоностилістичному узусі автора звукові повтори, яким властива постійна локалізація: звукові анафори та епіфори. Особливу експресію періодам Лівія надає комплексне вживання анафори та епіфори.

Однією з найхарактерніших рис стилю автора є вживання стилістичної фігури, що базується на введенні подібних закінчень слів в членах періоду – гомоетелевтону, що сприяє евфонічності промов. Як засвідчує спостереження, засоби фоніки не тільки ілюструють слухові враження, але й служать ефективним фактором передачі

динаміки подій; за допомогою цілого комплексу засобів фоніки автор створює цілу серію звукообразів, що служать засобом переконання.

Важливе значення для досягнення евфонічності мови має дотримання автором чіткої міжслівної фонетики, – він уникає стилістично незумовлених повторів звуків, чергує голосні та приголосні, уникає гіатусу та какафонії. Гармонійне поєднання слів у промовах стає не лише природним переконанням, воно надає мові урочистості та патетики. Мова промов стає евфонічніша і завдяки чергуванню довгих та коротких слів, нерідко короткі фрази виконують дійсничну функцію, а ефект контрасту досягається чергуванням довгих та коротких фраз.

Чітка ритмомелодика промов Лівія впливає на читача не менше, ніж інші засоби експресії, інтонація служить своєрідним підсилювачем їх фоніки. Періоди, що базуються на перечислювальній, полісиндетонній інтонації, характерні динамікою, безперервністю ритмомелодичної лінії. Інтонація промов тісно пов'язана з їх агогікою, за допомогою якої автор створює ритмічні конструкції, що передають, як правило, схвильованість чи відчай оратора.

Синтаксичні фігури паралелізму, анафори, гомоетелевтону підкреслюються у промовах стилістичною фігурою ізоколону, в основі якого рівність частин періоду. Серед синтаксичних засобів створення ритму виділились різні типи речень:

питальні, вигуківі, хіастичні побудови та речення, що містять епентези. Система знаків пунктуації, виступаючи активним фактором ритмомелодики, одночасно служить показником індивідуального стилю автора.

Клаузули, як і інші засоби фоніки, служать не тільки фонетичними засобами експресії, але й важливим фактором естетизації мови.

Отже, підсумовуючи усе вищесказане, приходимо до висновку, що факторами формування ритмомелодики промов є відповідна інтонація, паралелізм та симетрія частин фрази, що, як правило, супроводиться повтором та гомоетелевтоном. Слід зазначити, що характер ритмомелодичної манери Лівія патетично-піднесений, а ритм промов завжди відповідає їх змісту. Дослідження засвідчує релевантність фонетико-інтонаційних факторів для письмової форми мови. Системне вивчення типів звукових повторів, способів творення звукообразів, засобів евфонізації мови, ритмомелодики промов як засобів їх експресивізації засвідчує неабиякий ораторський хист Т. Лівія. Усі перелічені засоби сприяють переконливості промов, їх аргументаційній насназі та разом з тим дають можливість глибше дослідити ідіостиль Т. Лівія, пізнати самого автора як особистість.

Перед читачем у всій повноті постає образ Т. Лівія – полум'яного патріота, прихильника високої моральності та, як засвідчує дослідження, талановитого ритора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакум З. Лінгвістичний аналіз художнього тексту в навчанні української мови: фонетико-стилістичний аспект. *Українська мова й література в сучасній школі*. 2012. № 7–8. С. 25–28.
2. Гриценко П. Ідіолект і текст. *Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка*: Збірник наукових праць, присвячений 70-річчю від дня народження професора С. Я. Єрмоленко. Київ: НАНУ Ін-т укр. мови, 2007. С. 84–92.
3. Гуменяк В. Поняття стиль і дискурс в інтерпретаційних парадигмах сучасної лінгвістичної думки. *Лінгвістичні дослідження*. Зб. наук. праць Харківського нац. пед. ун-у ім. Г.С. Сковороди. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2020. Вип. 52. С. 148–159.
4. Домбровський В. Українська стилістика і ритміка. Українська поезика. Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 2008. 488 с.
5. Дудик П. Стилістика української мови: Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.
6. Єрмоленко С. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження. *Мовознавство*. 2005. № 3–4. С. 112–125.
7. Коваль А. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вид-во при Київському державному університеті, 1987. 351 с.
8. Коць Т. Літературна норма у функціонально-стильовій і структурній парадигмі. Київ: Логос, 2010. 303 с.
9. Пономарів О. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-є вид. перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 248 с.
10. Швед Е., Дацьо О., Яцків О. Лінгвостилістичні функції складного синтаксичного цілого та конструкцій з однорідними побудовами у Т. Лівія. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 71. Том 3. С. 183–189.
11. Швед Е., Дацьо О., Яцків О. Словопорядок як ознака ідіостилу Т. Лівія. Сучасні дослідження з іноземної філології: збірник наукових праць. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2025. № 1(27). С. 262–274.
12. Aly W. Livius und Ennius. Leipzig, 1936. 52 s.
13. Bernhardt G. Grundriss der Römischen Literatur. Halle, 1850. S. 542–545.
14. Bruns J. Die Persönlichkeit in der Geschichtsschreibung der Alten. Kiel, 1897. 84 s.
15. Burck E. Wege zum Livius. Darmstadt, 1967. 544 S.
16. Canter H. Rhetorical elements in Livy's direct speeches. Berlin, 1918. S. 44–69.
17. Eckert W. De figurarum in Titi Livi ab urbe condita libris usu. Vratislaviae, 1911. 103 s.
18. Kroll W. Rhetorik: Realencyclopädie der Altertumswissenschaft von Pauly-Wissowa. Berlin, 1940. Bd. 7. S. 1039–1138.
19. Kühnast L. Die Hauptpunkte der Livianischen Syntax. Berlin, 1871. 402 S.
20. Schanz M. Geschichte der Römischen Literatur. München, 1914. 573 S.

21. Titi Livi. *Ab urbe condita libri*. Erklärt von W. Weissenborn, M. Müller. lib. I–VI. Lipsiae: Teubner, 1910. 396 s.
22. Titi Livi. *Ab urbe condita libri*. Erklärt von W. Weissenborn. Bd. III. Buch. VI–X. Berlin: Weidmann, 1876. 220 s.
23. Volkmann R. *Rhetorik der Griechen und Römer*. Teubner, Leipzig, 1885. 580 S.
24. Wackernagel W. *Poetik, Rhetorik und Stilistik*. Halle: Eduard Anton, 1888. 597 S.

REFERENCES

1. Bakum, Z. (2012). Lihvistychnyi analiz khudozhnogo tekstu v navchanni ukrainskoi movy: fonetyko-stylistychnyi aspekt [Linguistic Analysis of a Literary Text in Teaching the Ukrainian Language: The Phonetic-Stylistic Aspect]. *Ukrainska mova y literatura v suchasni shkoli*. № 7–8. S. 25–28. [in Ukrainian]
2. Hrytsenko, P. (2007). Idiolekt i tekst. [Idiolect and Text] *Linhvostylistyka: ob'yekt – styl, meta – otsinka: Zbirnyk naukovykh prats, prysviachenyi 70-richchiu vid dnia narodzhennia profesora S. Ya. Yermolenko*. Kyiv: NANU In-t ukr. movy, S. 84–92. [in Ukrainian]
3. Humeniak, V. (2020). Poniattia styl i dyskurs v interpretatsiinykh paradyhmakh suchasnoi lihvistychnoi dumky [The Concepts of Style and Discourse in the Interpretative Paradigms of Modern Linguistic Thought]. *Linhvistychni doslidzhennia. Zb. nauk. prats Kharkivskoho nats. ped. un-u im. H.S. Skovorody*. Kharkiv: KhNPU imeni H.S. Skovorody, Vyp. 52. S. 148–159. [in Ukrainian]
4. Dombrovskiy, V. (2008). *Ukrainska stylistyka i rytmika. Ukrainska poetyka* [Ukrainian Stylistics and Rhythmics. Ukrainian Poetics]. Drohobych: Vydavnycha firma «Vidrodzhennia», 488 s. [in Ukrainian]
5. Dudyk, P. (2005). *Stylistyka ukrainskoi movy* [Stylistics of the Ukrainian Language]. Kyiv: Vydavnychi tsentr «Akademiia», 368 s. [in Ukrainian]
6. Yermolenko, S. (2005). *Linhvostylistyka: osnovni poniattia, napriamy y metody doslidzhennia* [Linguostylistics: Fundamental Concepts, Directions, and Research Methods]. *Movoznavstvo*. № 3–4. S. 112–125. [in Ukrainian]
7. Koval, A. (1987). *Praktychna stylistyka suchasnoi ukrainskoi movy* [Practical Stylistics of the Modern Ukrainian Language]. Kyiv: Vyd-vo pry Kyivskomu derzhavnomu universyteti, 351 s. [in Ukrainian]
8. Kots, T. (2010). *Literaturna norma u funktsionalno-stylovii i strukturnii paradyhmi* [The Literary Norm in the Functional-Stylistic and Structural Paradigm]. Kyiv: Lohos, 303 s. [in Ukrainian]
9. Ponomariv, O. (2000). *Stylistyka suchasnoi ukrainskoi movy: Pidruchnyk* [Stylistics of the Modern Ukrainian Language]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan, 248 s. [in Ukrainian]
10. Shved, E., Datso, O., Yatskiv, O. (2024). *Linhvostylistychni funktsii skladnogo syntaktychnogo tsiloho ta konstruktzii z odnorodnyimi pobudovamy u T. Livii* [Linguostylistic Functions of the Complex Syntactic Whole and Constructions with Homogeneous Structures by Livy]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskiy zbirnyk naukovykh prats*. Drohobych: Vydavnychi dim «Helvetyka», Vyp. 71. Tom 3. S. 183–189. [in Ukrainian]
11. Shved, E., Datso, O., Yatskiv, O. (2025). *Slovoporiadok yak oznaka idiostyliu T. Livii* [Word Order as a Feature of Livy's Idiostyle]. *Suchasni doslidzhennia z izomnoi filolohii: zbirnyk naukovykh prats*. Odesa: Vydavnychi dim «Helvetyka», № 1(27). S. 262–274. [in Ukrainian]
12. Aly, W. (1936). *Livius und Ennius* [Livy and Ennius]. Leipzig, 52 s. [in Latin]
13. Bernhardt, G. (1850). *Grundriss der Römischen Literatur* [Outline of Roman Literature]. Halle, S. 542–545. [in German]
14. Bruns, J. (1897). *Die Persönlichkeit in der Geschichtsschreibung der Alten* [Personality in the Historiography of the Ancients]. Kiel, 84 s. [in German]
15. Burck, E. (1967). *Wege zum Livius* [Paths to Livy]. Darmstadt, 544 S. [in German]
16. Canter, H. (1918). *Rhetorical elements in Livy's direct speeches*. Berlin, S. 44–69.
17. Eckert, W. (1911). *De figurarum in Titi Livi ab urbe condita libris usu* [On the Use of Figures of Speech in Livy's "Ab urbe condita"]. Vratislaviae, 103 s. [in Latin]
18. Kroll, W. (1940). *Rhetorik: Realencyclopädie der Altertumswissenschaft von Pauly-Wissowa* [Rhetoric: Real Encyclopedia of Classical Antiquity]. Berlin, Bd. 7. S. 1039–1138. [in German]
19. Kühnast, L. (1871). *Die Hauptpunkte der Livianischen Syntax* [The Main Features of Livian Syntax]. Berlin, 402 S. [in German]
20. Schanz, M. (1914). *Geschichte der Römischen Literatur* [History of Roman Literature]. München, 573 S. [in German]
21. Titi Livi. (1910). *Ab urbe condita libri* [Ab urbe condita – Books "From the Founding of the City"]. Erklärt von W. Weissenborn, M. Müller. lib. I–VI. Lipsiae: Teubner, 396 s. [in Latin]
22. Titi Livi. (1876) *Ab urbe condita libri* [Ab urbe condita – Books "From the Founding of the City"]. Erklärt von W. Weissenborn. Bd. III. Buch. VI–X. Berlin: Weidmann, 220 s. [in Latin]
23. Volkmann, R. (1885) *Rhetorik der Griechen und Römer* [Rhetoric of the Greeks and Romans]. Teubner, Leipzig, 580 S. [in German]
24. Wackernagel, W. (1888). *Poetik, Rhetorik und Stilistik* [Poetics, Rhetoric, and Stylistics]. Halle: Eduard Anton, 597 S. [in German]

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.04.2026

Стаття поширюється на умовах
 ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

